”Då tänker jag på sjön därhemma–Vindomen”

Alltsedan jag var skolpojke kommer alltid några av hjärtats innersta strängar i dallring, när jag hör eller sjunger om ”vattenfågelns lek kring fjärd och ö”. Jag tänker på sjön därhemma vid fädernegården och tidiga fisketurer under vårmorgnar, då ljudet av plaskandet från årorna blandades med lockropen från uppflygande änder och det mjuka, musikaliska visslandet från snabba fågelvingar.

Sjön jag tänker på heter Vindomen. Den är Tjustbygdens största sjö och kanske den vackraste. Den sträcker sig genom tre socknar, nämligen Tryserum, Hannäs och Ukna. Den upptar en yta av 15 kvkm och längden fågelvägen är 13 km. Bredden varierar från några hundra meter till 2 km. Strändernas längd har ingen mätt. Själv sjöbackenet består av en mängd sprickdalar i olika riktningar. Sjön har därför fått en märklig form. När jag en gång från ett flygplan såg hela Vindomen och kunde överblicka de smala vikarna med holmar och sund, kom osökt en jämförelse med de finska stråtarna i tankarna. Sandavlagringar från istiden har avrundat landskapet och skogen kan ofta trots de branta stränderna växa ända till strandbrynet. Detta har bidragit till Vindomens utomordentliga naturskönhet. Berggrunden består.mest av gnejsgranit. På norra sidan finns ett område av amfibolit. Både koppar- och järngruvor har brutits i sjöns närhet. Vid Skårsjö fanns en masugn, som var i drift från 1754 till i början av 1800-talet. Än i dag kan detta historiska minne beskådas vid bäcken från Kvarnsjön.

Avrinningen från Vindomen sker genom Vindån, vars hela nederbördsområde är 300 kvm. Den mynnar i Edsviken, dit avståndet är en dryg mil. Vid högvatten kan avrinningen vara 8,5 kbm i sekunden.

Djupet i sjön är mycket växlande. Det största kontrollerade djupet är 45 m. Enligt flera äldre personers utsago skall det finnas 70–80 meters djup på några ställen. Sjöns yta ligger 24,7 m över havet. Bottnen ligger således på de djupaste ställena under havsytans nivå. Genom landhöjningen och upprepade sjösänkningar har de innersta delarna av vikarna uppgrundats. För cirka 100 år sedan sänktes sjön 1,5 m. Mycket odlingsbar mark vanns på så vis till den som sedan länge varit uppodlad. Jordarten är till övervägande del ishavslera. Tidigare var både Fuldbosjön i Ukna och Kyrksjön delar av Vindomen. Vattnet i sjön har god syresättning och det är klart med omkring 4 m siktdjup. Ungefär 70 procent av bottnen utgöres av sand, grus och sten.

Gädda, gös och abborre har därför ett starkt bestånd, då det också finns gott om mört, braxen och sarv. Löja, lake, sutare och nors förekommer men ej så talrikt. Förr var det gott om ål, men på senare tid har stammen minskat. Kräftor förekommer sparsamt trots den idealiska bottnen.

Gäddor och gös kan nå avsevärd storlek. Jag känner till fångst av gäddor på 11 kg och gös på 10 kg.

Abborrarna väger sällan mer än 1 kg. Portionsabborrar på 3–4 hg är vanligast vid nätfiske. En säregen fiskart, som jag fick på nät för några år sedan, är sjöruda. Den vägde 2,5 kg vilket enligt Brehms Djurens liv skulle vara ett rekord. Gösen är inplanterad och har förökat sig bra på abborrens och gäddans bekostnad. Gösen håller helst till på djupare vatten och man får sällan gös i den innersta delen av vikarna.

Odlingarna kring sjön upptar ungefär 1/4 av stränderna. Nästan hälften av dessa är skogklädda och resten är berg.

Följande fåglar häckar i eller vid Vindomen: gräsand, knipa, vigg, storskrak, sothöna, skäggdopping, fisktärna, fiskmås, gråstrut, storlom, knölsvan, häger, enkelbeckasin och drillsnippa. Glädjande nog finns det ännu fiskgjuse (två par), men hur länge?

Den täta vegetationen vid stränderna är kärt tillhåll för lövsångare, trädgårdssångare och en och annan näktergal.

Förr i världen var en sjö mycket viktig för allmogebefolkningen. Fisket gav ett bra tillskott till mathållningen för den fattige. Sommar och vinter var sjön bra som färdväg. Många upplevelser och sägner om sjön berättades i storstugan, medan man arbetade inomhus under de långa vinterkvällarna. Det sparsamma ljuset från den öppna härden och vedens sprakande, skapade precis den stämning, som fick kvinnor och barn att andlöst lyssna, medan männen berättade.

BERTIL KORSFELDT

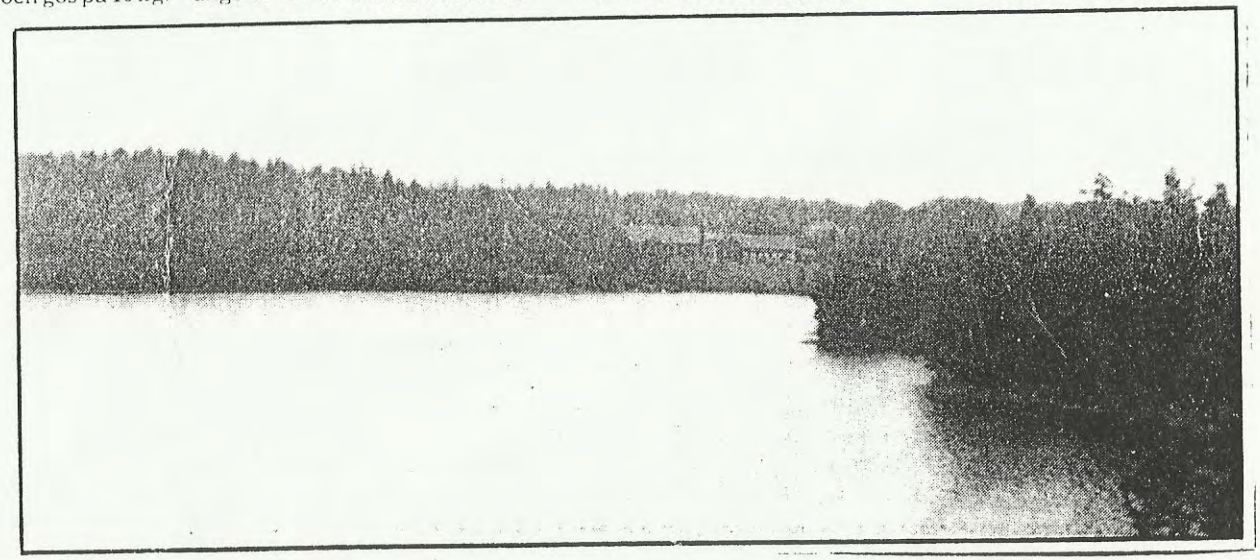

Vindomen är Tjustbygdens största och kanske vackraste sjö. Den sträcker sig genom tre socknar. Tryserum. Hannäs och Ukna.

FLORAN KRING VINDOMEN

Floran i hembygden och i synnerhet vilka växter, som finns på fädernegården Skårsjö har intresserat mig sedan barndomen. Med hjälp av en broder med specialstudier i botanik kan jag här för blomstervänner lämna en förteckning över växter, som kan vara av intresse. Den kan tjäna som vägledning vid blomstervandringar i bygden omkring Vindomen.

Stränderna är ofta kantade med pors, där barrskogen når ned till stranden, annars klibbal samt jolster och bindvide. De forna strandängarna har blivit ogenomträngliga snår av många salixarter. Förutom de ovannämnda påträffas t.ex. även gråvide, krypvide och sälg i skön blandning. Vattnets halt av mineralämnen har en påtaglig inverkan på växtligheten. I de näringsfattiga vikarna finns företrädesvis vit näckros och notblomster, medan de näringsrika i sina grundare delar har en rik flora av t.ex. gul näckros, bred kaveldun, pilört, blomvass, knölsyssla och tiggarranunkel. De vanligaste växterna i sjön är bladvass, dyfräken, vattenranunkel samt nate av olika arter. Vid inloppet till Hannäsviken finns den amerikanska växten sjögull, som blivit inplanterad någon gång.

Bygden kring sjön hade ursprungligen en mycket artrik växtflora, men genom intensivare skogsskötsel och betesmarkernas kultivering har en del växter försvunnit under senaste 30-40 åren. Till ledning för botanikintresserade vill jag i det följande lämna exempel på växter som man kan finna i bygden kring Vindomen. Många av de vanligaste har ej medtagits.

På sluttningarna med moränmark dominerar glädjande nog tallskogen. På annan mark har granskogen tagit herraväldet. Här och där finns vackra enar, en del i trädform. När höstfärgerna slår till, upptäcker man det stora inslaget av lövträd. Det är björk, ek, lönn, oxel, rönn och lind. Boken förekommer sparsamt. Det är gott om körsbär och förvildade äpplen och päron. Av vildros finns det särskilt många arter. Anmärkningsvärt är att häggen saknas som viltväxande. Den finns endast i gårdarnas trädgårdar.

Bergknallar och impediment får färg av fetknopp, tulkört, bergglim, bergjohannesört och tjärblomster. På försommaren kan en matta av styvmorsviol vara en fest för ögat.

I min barndom var det gott om kattfot, blodrot, jungfrulin och skogsklöver ute i betesmarkerna. Dessa växter har råkat ut för rationaliseringen och är numera ganska sällsynta. I utkanten av betesmarken, om det är tillräckligt med solljus, påträffas solvända, monke, nejkon, ängsnejlika, knölsmörblomma och backsmörblomma. På forna slätterängar och åkerrenar lever en restflora kvar av korskovall, vippärt, backvicker och sötvedel. Litet skugga i något snår har lockat fram den härliga backviolen.

På de gamla lövängarna är den ursprungliga floran fortfarande rik. Här växer blåsippa, lungört, vårärt, tandrot och underviol. Bland gräsen kan nämnas hässlebrodden och lundslok.

På bördigare mark växer svalört, vårlök och dvärgvårlök. I hasselsnåren, som har inslag av try, måbär, tibast och olvon, finns vätterosen, som snyltar på hasselbuskarnas rötter. Murgrönan var mycket vanlig före de kalla vintrarna på 40-talet, men ännu klänger den här och där i träden.

Bland orkidéer finns följande: röd skogslilja, skogsknipprot, vaniljknipprot, nästrot, spindelblomster, knärot, nyckelblomster, nattviol samt Adam och Eva. Alla arterna vintergröna finns, t.ex. de mindre allmänna grönpyrola, klockpyrola och ögonljus samt den sällsynta lingonliknande ryl. Campanulaarten skogsklockan, en verklig raritet, har 2 växtplatser vid sjön. Lundkovallen är ej ursprungligen i trakten men den har blivit inplanterad och ser ut att trivas. Den kallas också "natt och dag".

*

Socknarna kring Vindomen ingår i projektet Smålands Flora. Man har för avsikt att ta reda på vilka växter, som finns inom ett visst område. Landskapet indelas i rutor om 25 km^2. Gränsen mellan två områden går mitt över Skårsjö.

Inventerarna stiftsjägmästare Erik Moberger och kamrer Folke Lindh har stor sakkunskap, vilket har stimulerat mitt och många andras växtintresse. Omkring 500 arter har de hittills hittat, bl.a. Flocksvalting med enda kända växtplats i Småland.

Som avslutning på denna uppsats om Vindomens flora vill jag låna ord av 1600-talsskalden Lars Wivallius:

"Gott maijregn giff, lät varm dagg örterna fuchta
Giff sommar giff blommor, giff godt grönt höö
Lät leffva lärckian och sommarens svala
Lät göken ropa och gala"

Bertil Korsfeldt

De stora rovdjuren kring Vindomen

Man behöver inte gå tillbaka mer än två århundraden så fanns de fyra stora rovdjuren i den svenska faunan representerade i min hembygd.

Att det förnämsta av dessa; björnen, förekommit vittnar en del ortsnamn om. t.ex Björnsbo, Björnstorp, Björnsveden m.fl. De björnar, som fanns här och i Småland för övrigt, var en mindre rödaktig varietet. Den kallades myrbjörn, och den levde mest på skogens bär och frukter. Den gjorde ej mycken skada, men trots detta blev den utrotad. Det hände väl att något enstaka djur kunde bli slagbjörn.

Under en skallgång i början av 1800-talet i Malmbäcks socken sköts den sista björnen i Småland. Björnen var redan då så okänd, att flera av skallgångsdeltagarna inte visste, vad det var för ett djur, som fällts.

Vargen däremot förekom ganska allmänt till mitten av 1800-talet. Den gjorde bönderna en del förtret, när husdjuren gick på bete. Särskilt var gödsvinen ett omtyckt byte för rovdjuret. Som barn hörde jag många historier om vargarnas härjningar. Många äldre i 75–80-årsåldern hade med egna ögon sett vilda vargar. Både min farfar och morfar hade varit med om vargjakt.

Det sista vargskallet hölls på 1860-talet. Då var min morfar med, och han fick förtroendet att skjutsa hem den fällda vargen från skogen.

Man grävde också gropar, i vilka man försökte fånga vargarna. I min hembygd fanns minst ett par, som jag känner till. Man kan se märken efter dem än i dag. Groparna var täckta med ris, och som lockbete användes en levande hona eller anka. De gamla berättade om en varg, som knep ankan i ett långt språng, innan de båda hamnade på gropens botten.

Lodjuret har aldrig varit helt utrotat. Från en fast lodjursstam någonstans i norra Småland kommer detta trevliga kattdjur då och då till hembygdens skogar.

Jag har själv flera ganger märkt, när det varit lodjur i skogarna vid Vindomen. Spår i snön och en och annan slagen räv har avslöjat dem. En vinter fanns det en rådjursflock á 7–8 djur nära hemmagården. Ibland kom några ända fram till ett magasin. Plötsligt visade de ängslan och oro och flyttade till ett annat område. Förklaringen till detta fick jag senare. En jägare berättade, att han haft ett lodjur i drevet, när han väntade på en hare.

Under det senaste decenniet har jag kunnat notera två lodjursbesök, men det har nog varit flera i verkligheten.

Har det fjärde större rovdjuret, järven, funnits i dessa trakter under de senaste tio åren? Jag känner ett par personer, som tror sig ha sett detta djur. Den ene av dem såg järven på nära håll, då den sprang över en skogsglänta. Han är mycket naturintresserad och kände igen djurets karakteristiska sätt att röra sig. Det hade han sett på film.

Kanske kan någon av denna tidnings läsare ytterligare bekräfta, att järven någon tid uppehållit sig i gränstrakterna mellan Småland och Östergötland. Meddela uppgiften till L Ö, som vidarebefordrar den till undertecknad.

Bertil Korsfeldt

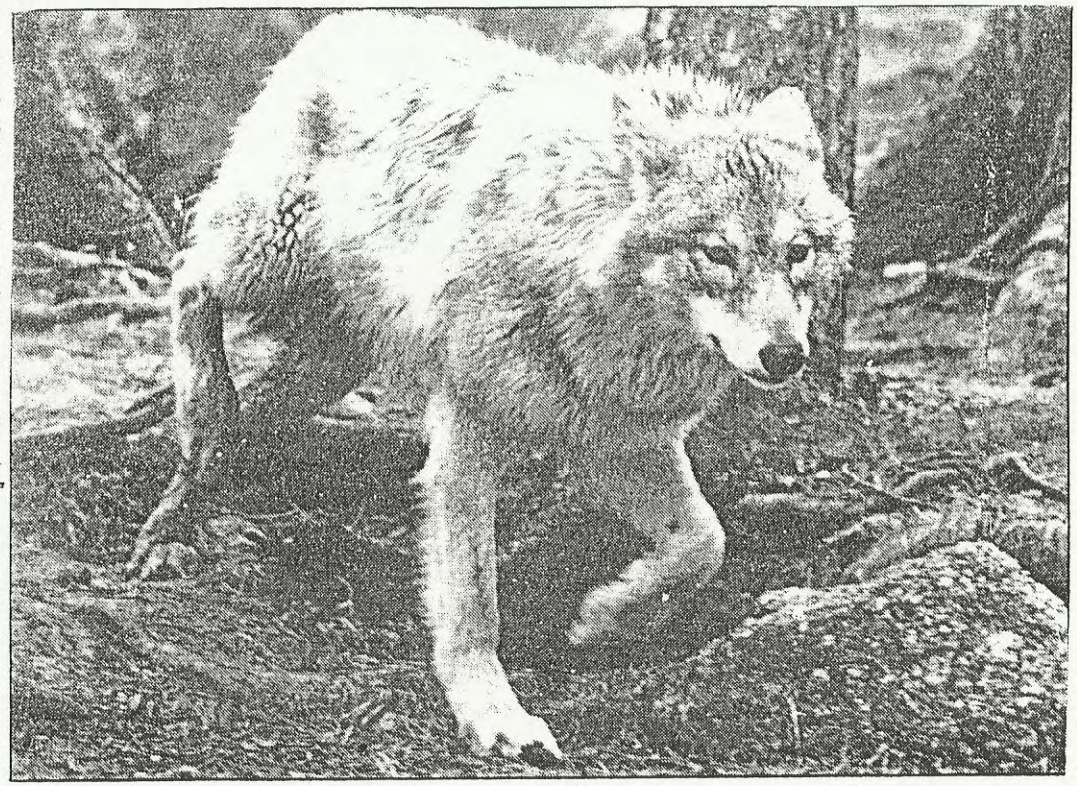

Vargen förekom ganska allmänt till mitten av 1800-talet. Det sista vargskallet hölls på 1860-talet men det förekom också varggropar där man försökte fånga rovdjuret.

SOMMAREN vid Vindomen

En återblick med flora och fauna i centrum

Den minnesgode läsaren av [illegible] rader kanske kommer [illegible] min önskan om gott maj-[illegible]. Det blev regn varje månad [illegible] nytta för växtligheten. De se-[illegible] månaderna har vissa trak-[illegible] fått mer än som behövts. So-[illegible] som förr kallades fattigmans [illegible] nog numera kallas alle-[illegible] i stället. Om solglim-[illegible] tryttjats till vanliga bad. [illegible] naturstudier och träd-[illegible], så har det varit en [illegible] för semesterfirare. [illegible] har varit intensiv [illegible] blomsterprakten på ängar-[illegible] varit överväldigande. [illegible] blev över förväntan

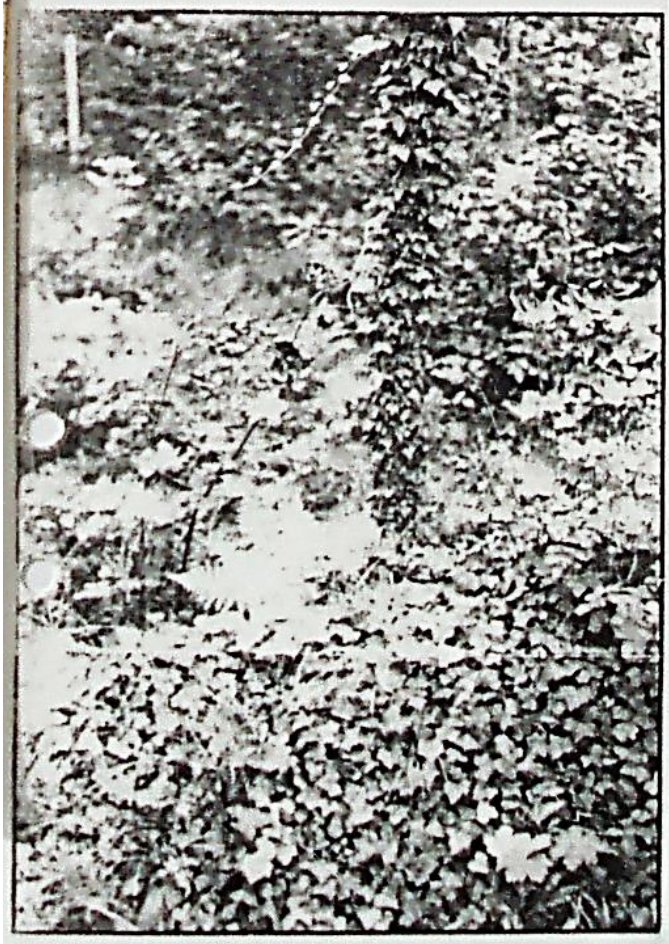

Murgrönan finns på några platser i trakten och kan stå som symbol för naturens vilja att överleva trots de påfrestningar den utsätts för.

och även andra av markens grö-[illegible] gav skörd över medeltalet.

Längden på sträna är ovanlig och potatisar som väger 6-7 hg

skogsliljan på åtminstone tre platser. I är har jag inte funnit något exemplar. Jag hoppas den kommer igen.

Ett exempel på hur växter plötsligt kan göra ett uppsving, har jag sett. I en grusgrop växte den mindre allmänna blomman guldtrav i några få exemplar.

För några år sedan dok den plötsligt upp på många ställen utmed landsvägen där i närheten. Etternässlan har en motsatt utveckling. När jag var barn fanns det gott om dem. Nu finns den ej.

har hittats. Trädgårdens frukter med undantag för äpple och päron fanns i riklig mängd. Vilda frukträd däremot har dignat av äpplen, som kan användas till must och marmelad.

De flesta arter vilda blommor har funnits i överflöd, men de verkliga rariteterna har förekommit sparsamt. Jag har undrat om det kunde bero på den svåra torkan förra året. För ett par år sedan fanns den röda

En annan växt, som har en otrolig förmåga att komma igen, är murgrönan. Den finns på fem ställen i sjöns närhet. Den kanske har växt där sedan stenåldern. Stammarna fryser ner med jämna mellanrum. Senast var det på 1940-talet. Nu växer revorna högt upp i träden igen.

Jag måste också berätta om en märklig tobaksplanta. Den växer utmed ladugårdsväggen och fanns där också förra året. I våras fanns inget synligt kvar av växten. Till allmän förvåning växte plantan upp igen och blev rekordstor. Den fick 160 små blommor.

Under våren och sommaren har det varit en del stimulerande naturupplevelser vid mötet av medlemmar i bygdens fauna.

Jag vill här återge några sådana.

En dag i april för jag ner till familjegården för att se hur långt våren kommit. Jag hade nyss anlänt, då jag fick höra en vildgåsflocks lockrop. Gässen kom på låg höjd. Liksom för att markera sin ankomst för människobarnet, som stod och tittade på dem, gjorde de en runda över gården.

Under de närmaste veckorna kunde jag konstatera, att "varens glada gäster" anlände programenligt. Ormvrak och bivrak kom till sina vanliga boplatser.

Den filosofiske gentlemannen av släktet häger intog sin utsiktsplats i närheten av Kaffeholmen. Ovanligt nog gick ett par andra hägrar ofta och promenerade på ett gärde ungefär 2 km från sjön. På avstånd från dem kunde man tro att det var ett par storkar. Fiskgjusens morgonjakter är fina sommarminnen.

Tyvärr måste den skaffa sig ny boplats, eftersom Trollholmen blivit en omtyckt badplats. (Vad gör naturvårdsverket?)

Den har bott på denna holme, så länge jag kan minnas. Storlommens vingsus och skiftande läten har förmedlat intryck av saga och mystik. En dag i slutet av maj ämnade jag besöka "min" liljekonvaljeholme. Jag rodde mot den välkända landningsplatsen. En liten bit från stranden vände jag mig om, ty jag tänkte låta båten glida in. Då upptäckte jag en ruvande fågel.

Jag lyckades hejda båten ett par meter från boet. Jag kunde till min förvåning se, att den annars så skygga lommen låt sig beskådas på nära håll. Jag såg fågelns ögon fixera mig. Plötsligt råkade jag möta dem. Det var som att spegla sig i en trolsk skogskälla.

Fågeln förstod då, att han var upptäckt och ålade sig ner i vattnet.

Försiktigt och varsamt backade jag ut båten. När jag återkom till holmen några veckor senare, var liljekonvaljerna utblommade, men lommen hade i lugn och ro fått kläcka ut sina ungar.

Med dessa rader vill jag skicka en hälsning till alla "Vindomens vänner". Må vi ta murgrönans ihärdighet som förebild i gemensam kamp för bevarandet av vår härliga natur. Må vi vara rädda om vatten, växter och djur och inte minst om varandra.

Bertil Korsfeldt